

Az 1875. ÉVI BÍRÓSÁGSZERVEZETI VÁLTOZÁSOK HATÁLYBA LÉPÉSE

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

ELTE ÁJK
JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

ADJUNKTUS

ELTE ÁJK

MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK
MPZOLTAN@GMAIL.COM

2025. szeptember 29.

150 évvel ezelőtt fogadta el törvényhozás az elsőfokú királyi bíróságok újabb szervezéséről szóló 1875. évi XXXVI. törvénycikket.¹

Meghatározó volt ez a magyar bírósági szervezetrendszer modern történetében, hiszen az 1872. január 1-jén munkájukat megkezdő, ún. elsőfolyamodású királyi járásbíróságok és királyi törvényszékek körét alakította át. Nem strukturális, hanem mennyiségi értelemben változott ekkor az igazságszolgáltatás: a törvényszékek számát a korábbi – eredetileg meghatározott – 102-ről 64-re szállította le ekkor a jogalkotó. Az indokok² körében szerepelt (az indulástól kezdve előre tervezetten mért) ügyforgalom, annak a statisztikai adatokból kiolvasható aránytalansága, a szervezeti-személyzeti racionalizálás és a pénzügyi lehetősé-

gek kérdéskörében a takarékosagra törekvés egyaránt. Az új bíróságszervezés személyzeti kérdéseket is érintett, hiszen a törvényszékek megszüntetése, az illetékességi területek átalakítása a bírákra is hatással volt. Az elfogadott törvény erre tekintettel megengedte a bírák nyugdíjazását vagy áthelyezését, amelyet az uralkodó az igazságügy-miniszter útján rendelhetett el (2. §). A törvényhozás az átalakítási folyamat lebonyolítására háromévesi időtartamot adott a tárcának.³

A felhatalmazás alapján a bíróságok csökkentését előíró törvény rendelkezéseinek végrehajtására 1875. július 31-én adott ki első ízben rendeletet a kormányzat.⁴ A felhatalmazó törvény címét idéző, a *kir. e. f. bíróságok újabb szervezése* tárgyában kiadott, báró Wenckheim Béla miniszterelnök és Perczel Béla igazságügy-miniszter által aláírt rendelet több lépcsőben intézkedett az egyes törvényszékek megszüntetéséről. 1875.

szeptember 30-ával az abrudbányai, a belényesi, a budai, a csáktornyai, az esztergomi, a fogarasi, a gyergyószentmiklósi, a hadúböszörményi, a hátszegi, a huszti, a nagyszőlősi, a naszódai, a pápai, a sepsiszentgyörgyi, a szamosújvári, a szenici, a szolnoki, a tornai, a turócszentmártoni és az ungvári székhelyű királyi törvényszékeket szüntették meg. Ez összesen húsz elsőfolyamodású bíróság átszervezését érintette, hiszen ezeknek az illetékességi területét is rendezni kellett. A kérdést a

rendelet 2. §-a a megszűnő szervek területének a szomszédos törvényszékekhez való csatolásával rendezte.

Az illetékességi területek ügyében azonban egyes helyeken további racionalizációra és korrekcióra is szükség volt. Ez a korabeli „Pest-Pilis és Solt t. e. vármegye” területét érintette, ahol a Budai Királyi Törvényszéket szüntették meg, s az illetékességi területén lévő azon községek számára, amelyek az említett megyében helyezkedtek el, egy új járásbíróságot állítottak fel. Ennek „székhelye Promontor községben leendő” a minisztériumi rendelet 3. §-a értelmében. Ezzel azonban nem rendezett el mindent a jogalkotó, ugyanis még arról is intézkedett: „Az ugyancsak a budai kir. e. f. törvényszékhez tartozó óbudai kir. járásbíróság azon községei, amelyek Pest-Pilis és Solt t. e. vármegye területén fekszenek, a szentendrei kir. járásbíróság területébe oszthatnak be. A 2-ik §. 3-ik pontja szerint úgy a promontori mint a szentendrei kir. járásbíróság a pestvidéki kir. e. f. törvényszékhez fog tartozni.” 1875. október 1-jétől, az idézett rendelkezések értelmében tehát megváltozott az 1872 óta működő Pestvidéki Királyi Törvényszék illetékessége: kiegészült a Promontori és a Szentendrei Királyi Jársbíróság fórumával. Ezek közül az előbbi teljesen új, az utóbbi már korábban is létező járásbíróság volt. Mindezzel kapcsolatban magyarázatra szorulhat az új járásbírósági fórum megjelölése, ugyanis a mai fül számára

nem feltétlenül hangzik ismerősen Promontor neve. Azonban az a tény, hogy 1886-ban Promontor község kérésére⁵ a belügyminiszter engedélyezte, hogy a neve Budafokra változzon,⁶ feloldja ezt az ismeretlenséget.⁷

„Budafoki Királyi Járásbíróság” viszont már nem jött létre a település névváltoztatásával, ugyanis a Promontori Királyi Járásbíróságot a kormányzat 1877. március 31-ével megszüntette. Ugyanakkor a „Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun megye területén, a fővároshoz közel fekvő községek számára, – rendelkezett a minisztérium – a fővárosban »Pestvidéki királyi járásbíróság« címmel járásbíróság állítatik fel, a mely működését 1877. évi április 1-én fogja megkezdeni.”⁸ A Pestvidéki Királyi Járásbíróság lét-rehozásáról szóló minisztériumi rendelet is az 1875. évi XXXVI. törvénycikk felhatalmazása alapján született.

Sőt, e felhatalmazással időközben, tehát 1875 és 1877 között is élt a kormányzat: A kir. ministerium rendelete a kir. e.f. bíróságok újabb szervezése tárgyában címmel 1876. április 15-én ismét rendeletet bocsátott ki a miniszterelnök (aki ekkor már Tisza Kálmán volt) és Perczel Béla igazságügy-miniszter. Ez volt a „második körre” annak az intézkedéssornak, amely az elsőfolyamadású törvényszékek megszüntetését irányozta 1875-ben. 1876. május 31-ével a nagyenyedi, a selmecbányai, a nagyszombati, a zsolnai, a bajai, a magyarórvári, a

szentgotthárdi, a gyöngyösi, a homonnai, a nagykarolyi, a nagybányai, a szilágysomlyói, a makói, a hódmezővásárhelyi, a borosjenői, a körösbányai, az oravicbányai és a verseci, valamint 1876. június 20-ával a segesvári, a medgyesi, a lipótszentmiklósi és az alsókubini székhelyű királyi törvényszékek fejezték be munkájukat. Huszonkét törvényszékkel csökkent ekkor tehát a fórumok száma, illetve csak hússzal, ugyanis az illetékességi átsorolások mellett Erzsébetvárosban a korábbi segesvári és medgyesi, valamint Rózsahegyen az addigi lipótszentmiklósi és alsókubini bíróságok helyett egy-egy új, egyesített törvényszéket állítottak fel (2. §). Az 1876. évi rendezés még érintette a Kiskunhalasi Királyi Járásbíróságot, amelyet a Szabadkairól a Kalocsai Királyi Törvényszékhez csatoltak át (3. §). S ezen túl a bányabírói hatásköröket is rendezni kellett az átszervezések miatt (4–5. §). Értelemszerűen a jelzett törvényszékek megszüntetése az illetékességükön működő királyi ügyészségekre is kihatott (7. §).

Az 1875. évi racionalizáció tehát negyven törvényszéket érintett, s az 1876. évi összevonás nyomán újonnan létrehozott (erzsébetvárosi és rózsahegyi) királyi törvényszékekkel az eredeti 102-ről 64-re csökkent le a vegyesfolyamodású fórumok száma. A racionalizációról szóló döntést követően – mint láttuk – a járásbíróságok köre is változott, sőt tíz évvel később, 1885-ben a jogalkotó magát az eredeti törvényt is módosította, s ekkor megszüntette

a Karcagi és a Jászberényi Királyi Törvényszékeket, s helyettük (az 1875-ös megszüntetés után) ismét Szolnokon állított fel királyi törvényszéket.⁹

Hivatkozások:

¹ 1875. évi XXXVI.

törvénycikk az elsőfoku királyi bíróságok újabb szervezéséről.

² Vö. Az e. f. kir. bíróságok második szervezése. *Magyar Igazságügy*, 1875. 3. k. 5. sz. 348–370. p.; *Képviselőházi irományok*. 1872. XXIII. k. 355–357. p.

³ Összefoglalóan I. Megyeri-Pálffy Zoltán: Az 1875. évi XXXVI. törvénycikk az elsőfoku királyi bíróságok újabb szervezéséről.

JOG.történet. VI. évfolyam. 2025. május 19.

mtajogtortenet.elte.hu/blog/megyeri-palffy-zoltan-1875-36-tc

⁴ A kir. ministerium rendelete a kir. e. f. bíróságok újabb szervezése tárgyában. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1875. (augusztus 1.) 174. sz. 5063. p.

⁵ Vö. Pest megye évnegyedes közgyűlésének... Vidék. *Budapesti Hírlap*, 1886. (január 14.) 14. sz. 2. p.

⁶ A belügyminiszter 21.921/886. sz. alatt adta ki az idevonatkozó rendeltét. Vö. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1886. (május 9.) 106. sz. 1. p.; Promontor-Budafok. *Hirek. Nemzet*, 1886. (május 6.) 1322. sz. 3. p.

⁷ A Pestvidéki Királyi Törvényszék illetékességi területének korszak belső változásaihoz I. Megyeri-Pálffy Zoltán: *Bíróságszervezés Pest vármegyében*. Budapest,

2024. Budapest Környéki Törvényszék, 17–25. p.

⁸ A magyar királyi ministerium f. évi 3013. szám alatt a következő rendeletet bocsátotta ki: a budapesti III. kerületbeli, valamint a promontori királyi járásbíróságok megszüntetése és a Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye területén, a fővároshoz közel fekvő községek számára, a fővárosban egy királyi járásbíróság felállítása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1877. (február 6.) 28. sz. 901. p.

⁹ 1885. évi III. törvénycikk az 1875:XXXVI. törvénycikk módosításáról és a kir. járásbíróságok számának szaporításáról. 2. §.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Az egykori Promontor, a mai Budafok (Budapest, XXII. kerület) látképének részlete és az 1875. évi bírósági átszervezésekről szóló rendelet a hivatalos lapban. (Budapesti Közlöny, 1875. [augusztus 1.] 174. sz. 5063. p.; Arcanum Újságok). A kép a szerző *Bíróságszervezés Pest vármegyében* c. kötetének (Budapest, 2024. Budapest Környéki Törvényszék) 20. oldaláról származik.